

26.-27. Mart/March 2021.

PRAVO NA SLOBODU KRETANJA U VRIJEME PANDEMIJE COVID-19

Prof.dr. Remzija Kadrić, e- mail: remzijakadric@gmail.com

Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku, Bosna i Hercegovina

Dipl.iur. Nejra Backović, e- mail: nejra.backovic@icloud.com

Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku, Bosna i Hercegovina

Pregledni članak

Sažetak: Pravo na slobodu kretanja, kao univerzalno pravo, zagarantovano međunarodnim pravom i domaćim zakonodavstvom, gledajući kroz istorijsku dimenziju, prolazilo je kroz razne faze izazova, iskušenja i provjere, pravnog i moralnog karaktera. Slobode i ograničenje tih sloboda imale su pojavne oblike objektivnih (opravdanih) i subjektivnih (neopravdanih) efekata, a što je u društvu rezultiralo određenim posljedicama. U ovoj temi će se analizirati odnos prava kretanja naspram ograničenja tog prava, slobodnije rečeno, srazmjerna uzajamna prava pojedinca, s jedne strane i društva, s druge strane. U okviru toga dati će se poseban osvrt na oblike odgovora institucija države u cilju otklanjanja ili ograničenja uzroka i štetnih posljedica pandemije COVID-19.

Ključne riječi: slobode kretanja, pandemija COVID-19, ograničenja, zakoni, konvencije, posljedice.

JEL klasifikacija: K38

THE RIGHT TO FREEDOM OF MOVEMENT DURING COVID-19

Abstract: The right to freedom of movement, as a universal right, guaranteed by international law and domestic law, looking through the historical dimension, has gone through various phases of challenge, temptation and verification, of a legal and moral character. Freedoms and restrictions on these freedoms had manifestations of objective (justified) and subjective (unjustified) effects, which resulted in certain consequences for society. This topic will analyze the relationship between the right of movement versus the restriction of that right, more freely, the proportional mutual rights of the individual, on the one hand, and society, on the other. In this context, special attention will be given to the forms of response by state institutions in order to eliminate or limit the causes and harmful consequences of the COVID-19 pandemic.

Keywords: freedoms of movement, COVID-19 pandemic, restrictions, laws, conventions, consequences.

JEL Classification System: K38

Uvod

Pandemija uzrokovana novim akutnim respiratornim virusom SARS-CoV-2 imala je i dalje će imati jak uticaj na pravo i zaštitu ljudskih prava širom svijeta.

Svjetska zdravstvena organizacija 11. marta 2020. godine proglasila je globalnu pandemiju zbog bolesti COVID-19.¹⁹⁷ Tada su zemlje širom svijeta po uzoru na Kinu i druge azijske zemlje uvele mjere karantina, mjere ograničenja kretanja „izolaciju“ ili „zaključavanje“ (lockdown) i „socijalno distanciranje“.

BiH je 17. marta proglasila stanje prirodne ili druge nesreće,¹⁹⁸ RS je 16. marta proglasila vanrednu situaciju¹⁹⁹ i vanredno stanje 28. marta,²⁰⁰ a F BiH²⁰¹ i BD 16. marta proglasili su stanje nesreće. BiH u pravnom smislu nema mogućnost proglašenja vanrednog stanja, a toj odluci je podudarno je stanje nesreće.²⁰²

Prve aktivnosti organa vlasti u BiH usmjerene ograničavanju širenja virusa počele su sredinom marta. Prvo, zabranjena sva javna okupljanja, zatvorene škole, obustavljen javni gradski prevoz i pojačana granična kontrola. Mjere su vremenom postajale sve restriktivnije. Takve mjere značile su da je većina ljudi zapravo bila „zaključana“ u svojim domovima.

Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda te Europski sud za ljudska prava u Strasbourgu koji tu Konvenciju tumači, svrstavaju pravo na slobodu kretanja u derogabilna konvencijska prava. To znači da se to pravo može ograničiti pod uvjetima koje prihvata Konvencija i praksa Europskog suda, a kao objašnjenje za ograničenje prava na slobodu kretanja ističu se zaštita zdravlja većeg broja ljudi, javni moral, nacionalna sigurnost i sl.

Bez dileme, legitimni cilj zaštite ljudi od virusa a priori opravdava mjere koje posljednjih godinu dana utiču na naš život. Države s opravdanjem poduzimaju srazmjerne mjere kako bi izolovale dijelove ili svoje cjelokupno stanovništvo i time usporile širenje virusa. Bez prava na život, sva ostala prava uvijek su ograničena.

Odstupanje u članu 15. Konvencije državama se ne daje za pravo da rade šta žele. Državama se daje mogućnost da odstupe od svojih obaveza samo u najnužnijoj mjeri koju traži hitnost situacije i samo ako mjere koje preduzima nisu u neskladu s njenim ostalim obavezama prema međunarodnom pravu. Uvođenje ovih ograničenja i mjera podrazumijevalo je da su, u različitom stepenu i različitim ostvarivanjem u praksi, prava i slobode građana BiH bile ozbiljno pogođene i ograničene relativno dugo vremena.

¹⁹⁷ WHO Calls for Urgent, Aggressive Actions to Combat COVID-19, as Cases Soar in South-East Asia Region, dostupno na <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>, pristupljeno 07. marta. 2021.

¹⁹⁸ Dostupno na <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/bTsBUE4N5GM>, pristupljeno 07.marta.2021.

¹⁹⁹ Dostupno na <https://www.slobodnaevropa.org/a/cvijanovi%C4%87-bi%C4%87e-sazvana-sjednica-vlade-na-kojoj-%C4%87e-biti-progla%C5%A1eno-vanredno-stanje-u-rs/30490869.html>, pristupljeno 07. marta 2021.

²⁰⁰ Dostupno na <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/odluke/odluka-o-progla%C5%A1enju-vanrednog-stanja-za-teritoriju-republike-srpske>, pristupljeno 07. marta 2021.

²⁰¹ Dostupno na <https://www.slobodnaevropa.org/a/progla%C5%A1eno-stanje-prirodne-nesre%C4%87e-u-federaciji-bih/30490794.html>, pristupljeno 07. marta 2021.

²⁰² Dostupno na <https://www.slobodnaevropa.org/a/progla%C5%A1eno-stanje-prirodne-nesre%C4%87e-u-federaciji-bih/30490794.html>, pristupljeno 07. marta 2021.

Postavlja se pitanje njihove zakonitosti, proporcionalnosti i poštovanja ljudskog dostojanstva.

U pogledu slobode kretanja, potrebno je spomenuti i odgovor države prema državljanima BiH u inostranstvu.²⁰³

Nije sporno je da su za kontrolu pandemije COVID-19 bile potrebne odlučne aktivnosti organa vlasti. U našem radu razmatrati ćemo uticaj mjera i aktivnosti na ostvarivanje prava na slobodu kretanja, koje su svi organi vlasti u BiH, entitetima, BD i kantonima dužni da štite.

1. Derogiranje Konvencije²⁰⁴ u vrijeme vanrednog stanja (Član 15.)

Član 15. Konvencije propisuje mogućnost njene derogacije u vrijeme vanrednog stanja. Kad gledamo kroz istoriju, do sada je nekoliko država derogiralo Konvenciju pozivom na čl. 15., ali do pandemije COVID-19 to nikada nije učinjeno u svrhu zaštite zdravlja ljudi.

Države imaju široku slobodu procjene kada je riječ o tome predstavlja li neko stanje „vanredno stanje“ koje ugrožava opstanak naroda. Ta sloboda procjene nije neograničena i podložna je kontroli strasburških tijela. Obim mjera zbog kojih je došlo do derogacije ne smije prelaziti ono što je strogo potrebno da bi se odgovorilo na vanrednu situaciju s kojom je država suočena. Te mjere ne smiju predstavljati kršenje drugih međunarodnih obaveza na koje se država obvezala. Europski sud ima pravo da na osnovu zahtjeva koji mu budu podneseni ispita da li su mjere zbog kojih je došlo do derogacije Konvencije bile strogo potrebne.

Da bi derogacija stupila na snagu, Konvencija propisuje način na koji su države ugovornice dužne obavijestiti konvencijska tijela o derogaciji kao i o sadržaju i obimu mjera zbog kojih se derogacija poduzima.

1.1. Derogacija Konvencije u toku pandemije COVID-19

Određena prava koja garantuje Konvencija ne mogu se derogirati ni pod kojim okolnostima – to su pravo na život²⁰⁵, zabrana mučenja i nečovječnog postupanja²⁰⁶, zabrana ropstva i prisilnog rada²⁰⁷, zabrana kažnjavanja bez zakona²⁰⁸, poštivanje načela ne bis in idem²⁰⁹, zabrana smrtne kazne.²¹⁰ Ostala prava moguće je derogirati. Ovdje treba istaknuti da prava koja je moguće derogirati već u sebi sadrže, i bez derogacije, mogućnost da budu ograničena radi zaštite javnog zdravlja. U našem radu analizirati ćemo pravo slobode kretanja koje je podložno ograničenjima onda kada su ta ograničenja predviđena zakonom, kada imaju legitiman cilj.

²⁰³ Detaljnije na <http://msb.gov.ba/vijesti/saopstenja/default.aspx?id=18886&langTag=bs-BA>, pristupljeno 08. marta 2021.

²⁰⁴ Tekst Konvencije dostupan na https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf

²⁰⁵ Ibid čl. 2

²⁰⁶ Ibid čl. 3

²⁰⁷ Ibid čl. 4

²⁰⁸ Ibid čl. 7

²⁰⁹ Protokol br.7 Konvencije dostupan na <http://www.ccbh.ba/osnovni-akti/evropska-konvencija/?title=protokol-broj-7>

²¹⁰ Protokol br.6 Konvencije dostupan na <http://www.ccbh.ba/osnovni-akti/evropska-konvencija/?title=protokol-broj-6>

26.-27. Mart/March 2021.

Ovdje konsenzus postoji jer je zaštita zdravlja u sadašnjoj situaciji legitiman cilj. Član 5. stav 1. (e) Konvencije izriječno navodi sprječavanje širenja zaraznih bolesti kao jedan od razloga za ograničenje slobode.²¹¹ Dalje je potrebno udovoljiti uvjetu proporcionalnosti. Mjere kojima se ograničava sloboda kretanja ili okupljanja će tako u slučaju ove pandemije vjerojatno biti ocijenjene kao proporcionalne. Dakle, zaključujemo kako postojeći modaliteti ograničavanja pojedinih ljudskih prava omogućavaju da se ta prava, u cilju zaštite od pandemije, ograniče u skladu s Konvencijom za zaštitu ljudskih prava. Europski sud za ljudska prava podsjeća države da čak i u vanrednom stanju moraju imati na umu da svaka poduzeta mjera mora imati za cilj zaštitu demokratskog poretka.²¹²

2. Ograničavanje prava na slobodu kretanja u vrijeme pandemije COVID-19 u BiH

Ograničavanje slobode kretanja jedna je od prvih mjera poduzetih i u FBiH, RS i BD. Ovo pravo je vrlo selektivno ograničavano i režim važenja nije bio jedinstven. Postojala su nelogična ograničenja u smislu da su građanima dati posebni termini za izlazak. U BiH je tako uveden tzv. "policijski sat" u vidu administrativne mjere koja je ograničavala kretanje stanovništva u određenom vremenskom periodu. Ovakva mjera može imati svrhu u uslovima kada je vanredno stanje uvedeno zbog ugrožavanja javne sigurnosti, što ovdje nije bio slučaj. Osim toga, režim slobode odlikovala je potpuna neizvjesnost. Da, znamo da okolnosti vanrednog stanja diktiraju česte promjene propisa kako bi se prilagodile specifičnim okolnostima, ali ovdje nije bilo poznato koliko će ta mjera trajati, koliko će se dugo primjenjivati. Iz dana u dan bilo je nužno pročitati najnoviji broj službenih novina da bismo znali da li možemo izaći vani i koliko dugo. Kada je riječ o najstarijim građanima, najmlađim i mladim, izostalo je detaljnije obrazloženje većeg rizika kojem su eventualno izloženi i zbog čega se lišavaju elementarne slobode kretanja. Veliki problem predstavljali su i građani BiH, koji su ostali u inostranstvu, a koji su iskazali volju da se vrate u svoju zemlju. Naša država bila je jedina država koja je tražila zabranu povratka svojim građanima u BiH, što je najgrublje kršenje Ustava i ljudskih prava.²¹³ Vijeće ministara BiH donijelo je na telefonskoj sjednici održanoj 8. aprila odluku da se evakuiraju građani Nizozemske koji su boravili na prostoru Bosne i Hercegovine, ali je uskratilo bh. državljanima koji borave u Nizozemskoj da se povratnim letom vrate u svoju državu. U Nizozemskoj se tada nalazilo blizu 130 bh. Državljana.²¹⁴

²¹¹ Ibid čl.5

²¹² Dostupno na <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-181862>, pristupljeno 07. marta 2021.

²¹³ Detaljnije na <https://olovka.info/mlinarevic-bosna-i-hercegovina-je-jedina-drzava-na-svijetu-koja-trazi-zabranu-povratka-svojim-gradjanima-u-njihovu-zemlju/>, pristupljeno 08. marta 2021.

²¹⁴ Detaljnije na <https://bhdinfodesk.com/2020/04/10/nizozemska-bosanskohercegovaackim-gradjanima-kojima-nije-dozvoljen-povratak-u-domovinu-vracen-novac-za-kupljene-karte/>, pristupljeno 08.marta 2021.

26.-27. Mart/March 2021.

2.1. Naredbe Federalnog štaba civilne zaštite koje se odnose na slobodu kretanja u vrijeme pandemije COVID-19 i tijela koja su zadužena za provedbu tih naredbi

Kao što smo ranije naveli FŠCZ 20. marta 2020. godine donio je naredbu²¹⁵ kojom se osobama mlađim od 18 i starijim od 65 godina na području F BiH naređuje zabrana kretanja. Naredba je stupila na snagu danom donošenja i primjenjivala se do 31. marta 2020. godine. Za implementaciju naredbe bila su zadužena kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova. Sedam dana od donošenja prve naredbe, štab civilne zaštite izdao je novu naredbu,²¹⁶ te odlučio da se naredba od 20. marta 2020. godine ima primjenjivati do daljnjeg što stupa na pravnu snagu danom donošenja. Od naredbe kojom se mijenja vremensko važenje do donošenja nove naredbe²¹⁷ kojom se prethodne dvije sadržajno dopunjuju sa dvije nove tačke 1a i 1b proteklo je sedam dana. Pri tom učinjena izmjena bila je temporalnog karaktera. Tačkom 1a osobama starijim od 65 godina je omogućeno kretanje u cilju preuzimanja penzija od ponedjeljka 06. aprila do petka 10. aprila 2020. godine u vremenskom intervalu od 08:00 do 12:00 sati. Tačkom 1b iste naredbe je osobama mlađim od 18 godina dozvoljeno kretanje u vozilu. Kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova zadužena su da putem Federalnog operativnog centra civilne zaštite izvještavaju FŠCZ o svim poduzetim mjerama na izvršavanju ove naredbe.²¹⁸

U vremenskom periodu od 20-27. marta 2020. godine na teritoriji F BiH broj novozaraženih se nije drastično mijenjao.²¹⁹ To bi predstavljalo moguće opravdanje za izmjenu vremenskog važenja naredbe. Do donošenja druge naredbe broj umrlih u F BiH je bio četiri,²²⁰ a zaključno sa tim danom ukupan broj zaraženih u F BiH iznosio je 6135. Dakle, ovdje je bilo potrebno postaviti pitanje o srazmjernosti mjera i njihovom postepenom zaoštavanju, odnosno preispitivanju blažih mjera. Sa pravnog aspekta je, vodeći se javno objavljenim statističkim podacima o kretanju broja zaraženih, upitna proporcionalnost mjera. Mjere koje uvodi FŠCZ nisu uvijek korespondirale sa brojem zaraženih u momentu njihovog donošenja nego predstavljaju rezultat ugledanja na mjere susjeda, konkretno Republike Hrvatske i Srbije. Zato se ove mjere mogu ocijeniti preuranjenim i preventivnim.²²¹

Štab civilne zaštite je donio novu naredbu²²² kojom prethodno donesene naredbe o ovom pitanju vremenski produžio do kraja aprila 2020. godine. Pet dana od ove naredbe uslijedila je

²¹⁵ Naredba FŠCZ br 2- 40-6-148-34/20 od 20. 03. 2020. Dostupno na: <http://www.fucz.gov.ba/wp-content/uploads/2020/04/12-40-6-148-34-20.pdf>, pristupljeno 08. marta 2021.

²¹⁶ Naredba FŠCZ br. 12-40-6-148-34-1/20 od 27. 03. 2020. Dostupno na: <http://www.fucz.gov.ba/wp-content/uploads/2020/04/12-40-6-148-34-1-20.pdf>, pristupljeno 08. marta 2021.

²¹⁷ Naredba FŠCZ br. 12-40-6-148-34-2/20 od 03. 04. 2020. Dostupno na: <http://www.fucz.gov.ba/wp-content/uploads/2020/04/12-40-6-148-34-2-20.pdf>, pristupljeno 08.marta 2021.

²¹⁸ Ibid Naredba FŠCZ br.12-40-6-148-34-2/20 od 03.04.2020.

²¹⁹ Covid-19. Prikaz novih slučajeva po danu. Dostupno na: <https://www.covid-19.ba/>, pristupljeno 09. marta 2021.

²²⁰ Ibid, grafički prikaz trend Covid-19 slučajeva u BiH.

²²¹ N1. Drljević o otvaranju radnji u BiH: Uslužni objekti ne smiju postati rasadnici. Dostupno na: http://ba.n1info.com/Vijesti/a430736/Drljevic-o-otvaranju-radnji-u-BiH-Usluzni-objekti-ne-smiju-postati-rasadnici.html?fbclid=IwAR1sah3vpKS2iMH_WVhQNnaAp69t4c6x1b96AT8RdhnN5z5ZLwSyrvTzh_M, pristupljeno 09. marta 2021.

²²² Naredba FŠCZ br. 12-40-6-148-34-1-1/20 od 17. 04. 2020. Dostupno na: <http://www.fucz.gov.ba/wp-content/uploads/2020/04/12-40-6-148-34-1-1-20.pdf>, pristupljeno: 09. marta 2021.

26.-27. Mart/March 2021.

odluka Ustavnog suda BiH.²²³²²⁴ Sve naredbe koje su ovdje navedene problematične su jer ne posjeduju obrazloženje iz kojeg bi bilo vidljivo na čemu su zasnovane procjene FŠCZ da su kategorije stanovništva mlađe od 18 i starije od 65 godina izložene većem riziku u odnosu na stanovništvo izuzeto iz zabrane kretanja.

2.2. Ograničenje prava na slobodu kretanja u Odluci Vijeća ministara BiH – zabrana ulaska državljana BiH korištenjem vazdušnog saobraćaja

Vijeće ministara BiH je 24. marta 2020. godine donijelo odluku kojom su privremeno zatvoreni svi međunarodni granični prelazi u vazdušnom saobraćaju za promet putnika u BiH, osim za cargo saobraćaj.²²⁵ Termin „privremeno“ nije egzaktno definiran odlukom, već paušalnim navodom “dok traje stanje nesreće izazvane korona virusom”.²²⁶

Vijeće ministara BiH se u svojoj odluci o privremenom zatvaranju aerodroma poziva na čl. 17 Zakona o Vijeću ministara BiH²²⁷ i čl. 10 Zakona o graničnoj kontroli BiH,²²⁸ te Odluku o određivanju graničnih prelaza u BiH.²²⁹

Ali čl. 17. Zakona o Vijeću ministara ne govori ništa više do da ovaj organ BiH, između ostalog, donosi odluke. Iz čl. 10 Zakona o graničnoj kontroli BiH slijedi samo da Vijeće ministara BiH određuje granične prelaze. Dakle, ne postoji ovlaštenje ograničenja slobode kretanja kroz zatvaranje međunarodnih graničnih prelaza u vazdušnom saobraćaju za one državljane BiH koji nemaju drugi način ulaska u BiH. Nudeći nešto više informacija, Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave BiH²³⁰ u čl. 14, stav 1 normira da je Ministarstvo sigurnosti BiH nadležno za “(...) reguliranje prometa na graničnim prelazima BiH”, dok u stavu 13 normira da je u sastavu ovog ministarstva kao upravna organizacija funkcioniše Granična policija BiH čija se “prava, dužnosti i operativna samostalnost uređuju posebnim zakonima.” Zakon o graničnoj policiji BiH²³¹ ne predviđa nadležnosti niti mogućnost zatvaranja međunarodnog graničnog prelaza.

²²³ <http://www.ccbh.ba/novosti/sjednice/?id=8df4d385-2c8c-494f-88c0-588d1ce062a2>, pristupljeno 09. marta 2021.

²²⁴ <http://www.ustavnisud.ba/dokumenti/en/AP-1217-20-1234093.pdf>

²²⁵ Odluka Vijeća ministara BiH o privremenom zatvaranju svih međunarodnih graničnih prelaza u vazdušnom saobraćaju za promet putnika, Sl. gl. BiH 21/20.

²²⁶ Kasnijim izmjenama Odluke, na 8. vanrednoj sjednici Vijeća ministara BiH, održanoj 01. 04. 2020. godine, utvrđen je rok trajanja zatvaranja međunarodnog graničnog prelaza do 30. 04. 2020. uz mogućnost produženja. Odluka Vijeća ministara BiH o izmjenama i dopuni Odluke o privremenom zatvaranju međunarodnih graničnih prelaza u vazdušnom saobraćaju za promet putnika u BiH. Dostupno na: <http://www.msb.gov.ba/PDF/030420203.pdf>, pristupljeno 09. marta 2021.

²²⁷ Zakon o Vijeću ministara BiH, čl. 17 glasi: „U ostvarivanju svojih prava i dužnosti Vijeće ministara donosi odluke, zaključke i rješenja, usvaja nacрте i prijedloge zakona, analize, informacije, strategijska dokumenta, programe, sporazume, protokole i druga akta.” Zakon o vijeću ministara BiH, Sl. gl. BiH 30/03, 42/03, 81/06, 76/07, 81/07, 94/08 i 24/08.

²²⁸ Čl. 10 Zakona o graničnoj kontroli BiH, stav 1 glasi: „Vijeće ministara BiH, na prijedlog nadležnog organa, određuje granične prijelaze, kategoriju graničnih prijelaza kao i vrijeme i način prelaska državne granice.” Stav 2 glasi: “Granični prijelazi sa susjednom državom određuju se u skladu s međunarodnim ugovorom.” Zakon o graničnoj kontroli BiH, Sl. gl. BiH 53/09, 54/10 i 47/14

²²⁹ Odluka o određivanju graničnih prelaza u BiH, Sl. gl. BiH 39/12 i 101/15.

²³⁰ Dostupno na http://www.vijeceministara.gov.ba/pdf_doc/default.aspx?id=22704&langTag=bs-BA

²³¹ Zakon o graničnoj policiji BiH, Sl. gl. BiH 50/04, 27/07 i 59/09.

26.-27. Mart/March 2021.

Nadležnost Ministarstva sigurnosti BiH iz čl. 14 Zakona o ministarstvima i drugim organima uprave BiH da regulira promet na graničnim prelazima u BiH u vezi s Odlukom o određivanju graničnih prelaza BiH – na koju se Vijeće ministara BiH poziva – nudi više pravnih informacija. U pogledu mogućnosti zatvaranja međunarodnog graničnog prelaza, “obrazložen zahtjev se dostavlja Državnoj komisiji za integrisano upravljanje granicom BiH radi daljih usaglašavanja (...)” U svojoj odluci, Vijeće ministara BiH se ne poziva na odluku Državne komisije o zatvaranju graničnih prelaza.²³² Potrebno je još uzeti u obzir odredbe Okvirnog zakona BiH u smislu ovlaštenja Vijeća ministara BiH u vanrednim okolnostima. Okvirni zakon BiH²³³ u čl. 10 propisuje posebne uslove za prelazak granice, ali u slučaju primanja i/ili upućivanja međunarodne pomoći u zaštiti i spašavanju. U tom smislu, nije utvrđena mogućnost zatvaranja međunarodnog graničnog prelaza za državljane BiH u situacijama prirodne ili druge nesreće, već su stipulirani način i uslovi prelaska granice. Ovdje se konstatuje da je s obzirom nedostatak ovlaštenja, Vijeće ministara BiH nezakonito zatvorilo međunarodne granične prelaze u vazdušnom saobraćaju za promet putnika!

Da je kojim slučajem odluka Vijeća ministara BiH donesena u skladu s zakonom, ne bi zadovoljila niti standard neophodnosti u demokratskom društvu niti zahtjev najnužnije mjere koju zahtijeva hitnost situacije. Iako pitanja zdravstvene politike, posebno što se tiče preventivnih mjera, u načelu potpadaju u nadležnost domaćih vlasti u pogledu procjene prioriteta i korištenja resursa,²³⁴ pretpostavka da je osnovni razlog zatvaranja svih aerodroma zaštita zdravlja ozbiljno je narušena nezakonito-arbitrarnim postupanjem institucija BiH. Naime, odluka o privremenom zatvaranju svih međunarodnih graničnih prelaza u vazdušnom saobraćaju za promet putnika, privremeno je stavljena van snage – jednom zbog pritiska Ministarstva vanjskih poslova BiH,²³⁵ drugi put radi evakuacije jednog stranog državljanina.²³⁶ Izgleda da je temeljni razlog nezakonitosti odluke Vijeća ministara BiH dekapacitiranost i manjak koordinacije.²³⁷ Dok su, na neodređeno vrijeme, zatvoreni svi aerodromi, pojedini

²³² Prema čl. 2 t. b, Odluke o osnivanju Državne komisije za integrisano upravljanje granicom BiH, komisija je nadležna za “razmatranje prijedloga za (...) zatvaranje graničnih prelaza.” Istovremeno, trajanje ovlaštenja komisije u period od 3 godine iz čl. 2 st. 2 navodi na zaključak da je mandat protekao, te nije poznato da je Vijeće ministara BiH oformilo novu Državnu komisiju. Odluka o osnivanju Državne komisije za integrisano upravljanje granicom BiH, Sl. gl. BiH 93/16.

²³³ Dostupno na <https://www.paragraf.ba/propisi/bih/zakon-o-granicnoj-kontroli.html>

²³⁴ Presuda Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, Shelley protiv Ujedinjenog Kraljevstva od 04. 01. 2008, apl. 23800/06. Dostupno na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-84610%22%7D>, pristupljeno 10. marta 2021.

²³⁵ Ilustrativni u tom pogledu su postupci Ministarstva sigurnosti BiH koji slijede linije političkih konekcija i ustupaka, usp. <https://www.klix.ba/vijesti/bih/bh-drzavljanima-uskracen-placeni-povratak-iz-nizozemske-pitali-smozasto/200409155>. Odluka Vijeća ministara BiH o odobravanju privremenog otvaranja međunarodnog graničnog prelaza u vazdušnom saobraćaju za promet putnika – Aerodrom Sarajevo, radi povratka državljanina BiH iz Londona. Dostupno na: http://www.msb.gov.ba/PDF/Odluka_let_London.PDF, pristupljeno 10. marta 2021. Dodatno, u pogledu odluke Ministarstva sigurnosti BiH privremenog otvaranja međunarodnog graničnog prelaza na Aerodromu Sarajevo, za evakuaciju samo jednog putnika, v. <https://www.klix.ba/vijesti/bih/avion-iz-abu-dhabija-sletio-nasarajevski-aerodrom-da-pokupi-samo-jednog-putnika/200410188>, pristupljeno 10. marta 2021.

²³⁶ Dana 24. 04. 2020. privremeno otvorilo sarajevski aerodrom zbog evakuacije državljanina BiH iz Kuvajta. Međutim, istovremeno, svi ostali državljani sa boravištem/prebivalištem u drugim zemljama, za koje Vijeće ministara BiH ne smatra da je potrebna evakuacija i dalje ostaju u nemogućnosti ulaska u BiH putem vazdušnog saobraćaja. Detaljnije <https://www.slobodnaevropa.org/a/bh-drzavljan-iz-holandija-koronavirus/30553017.html>, pristupljeno 10. marta 2021.

²³⁷ Zaključak se jasno iščitava iz sadržaja saopštenje za javnost Ministarstva sigurnosti BiH od 09. 04. 2020. Naime, „Ministarstvo sigurnosti je zatražilo od predsjednice Federalnog štaba civilne zaštite Jelke Miličević i premijera Kantona Sarajevo Marija Nenadića da hitno odgovore gdje se nalazi karantinski smještaj za lica koja

26.-27. Mart/March 2021.

granični prelazi u BiH bili su otvoreni za cestovni i željeznički promet, uz obavezu boravka u izolatoriju u trajanju od 14 dana.²³⁸ U vezi proporcionalnosti, najnužnija mjera morala bi, uz adekvatnu epidemiološku zaštitu, osigurati mogućnost ulaska državljanina BiH vazdušnim putem, barem, preko jednog međunarodnog graničnog prelaza.

Dakle, svim državljanima BiH, koji objektivno nemaju niti jednu drugu mogućnost ulaska u BiH, izuzev korištenja vazdušnog saobraćaja, nezakonitom odlukom Vijeća ministara BiH onemogućen je ulazak u BiH! Takvim postupcima, vlasti BiH su faktički, na neodređen vremenski period uskratile pravo pojedinim državljanima na slobodu kretanja iz čl. 2, te prekršile imperativ iz čl. 3 Protokola 4 uz Konvenciju.

2.3. Policijski sat i zabrana prelaska međuentitetskih linija razgraničenja

Uz potpunu zabranu kretanja za mlađe od 18 godina i starije od 65 godina, F BiH je 21. marta 2020. godine uvela mjeru policijskog sata počev od 18:00 do 05:00 sati. Dana 29. marta 2020. godine trajanje mjere produženo je od 20:00 do 05:00 sati, da bi 24. aprila 2020. godine F BiH bez ikakvog obrazloženja ukinula policijski sat. RS je 21. marta 2020. godine uvela policijski sat u trajanju od 20:00 do 05:00 sati, uz potpunu zabranu kretanja isključivo osobama starijim od 65 godina. Naknadno, 03. aprila 2020. godine, uvedena je zabrana kretanja van mjesta prebivališta/boravišta u dane vikenda, i to počev u subotu od 12:00 do 18:00 sati u nedjelju. Odluka BD BiH o zabrani kretanja potvrđuje zaključak o ustavnoj dezorijentiranosti. Policijski sat je 22. marta 2020. godine uveden u trajanju od 21:00 do 05:00 sati, za sve kategorije stanovništva – bez izuzetka. Tako, građanin BiH koji ima prebivalište/boravište u RS, nije mogao ući u F BiH poslije 18:00 sati jer je u F BiH, u periodu 16. 03. – 21. 03. 2020. godine počinjao policijski sat. U danima vikenda, građani BiH nisu se mogli se kretati po teritoriji RS, ukoliko je takvo kretanje van njihovog mjesta prebivališta,²³⁹ a provjera se vršila na međuentitetskoj liniji razgraničenja.²⁴⁰ Čl. I tačka 4. Ustava BiH utvrđuje temeljne principe u pogledu slobode kretanja građana između entiteta, propisujući u formi imperativa da “postoji sloboda kretanja širom BiH. BiH i entiteti neće ometati punu slobodu kretanja lica (...) širom BiH. Nijedan entitet neće provoditi bilo kakvu kontrolu na granici između entiteta.”²⁴¹ Bez obzira na vanredne okolnosti, a posebno činjenicu da je vanredno stanje/situacija proglašeno i u RS i F BiH – bez utvrđivanja posebnih oblasti ili regija koje su stavljene u karantin, odluke o kontroli na međuentitetskoj liniji razgraničenja, te zabrani kretanja na području RS u dane vikenda itekako su sporne u pogledu moguće povrede osnovnih prava. Problematične ustavne konstelacije i neujednačena rješenja sumiraju se u iznenadnom ukidanju policijskog sata u F BiH 24. aprila 2020. godine, dok je u RS policijski sat ostao na snazi.²⁴²

su došla ili bi htjela eventualno doći avionskim letom na Međunarodni aerodrom Sarajevo.” Dostupno na: <http://www.msb.gov.ba/vijesti/saopštenja/default.aspx?id=18886&langTag=bs-BA>, pristupljeno 10. marta 2021.

²³⁸ Na relevantnim graničnim prelazima u BiH, odlukama RS i F BiH bili su uspostavljeni izolatoriji, te obaveza karantine u trajanju od 14 dana za sve osobe koje cestovnim saobraćajem ulaze u BiH. S obzirom na činjenicu da epidemiološki izvještaji zaključuju period od 14 dana kao period inkubacije virusa COVID-19, ova mjera se činila prikladnom, odnosno proporcionalnom. Dodatno, slijedila je praksu uspostavljenu u pojedinim zemljama Vijeća Evrope.

²³⁹ Zaključak Republičkog štaba za vanredne situacije 15-2/20, od 03. 04. 2020.

²⁴⁰ Zaključak Republičkog štaba za vanredne situacije kojim je Ministarstvo unutrašnjih poslova RS zaduženo za vršenje kontrole lica koja ulaze na područje teritorije RS. Dostupno na: <https://www.vladars.net/sr-SPCyrl/Documents/Закључак%20-%20МУП%20провера%20лица%20која%20улазе%20на%20тер%20РС.pdf>, pristupljeno: 10. marta 2021.

²⁴¹ Čl. I tačka 4. Ustava BiH. Dostupno na: www.ccbh.ba, pristupljeno: 10. marta 2021.

²⁴² Naredba Federalnog štaba civilne zaštite, br. 12-40-6-148-145/20 od 24. 04. 2020. Dostupno na: <http://fbihvlada.gov.ba/file/NAREDBA%20145.pdf>, pristupljeno 10. marta 2021. O mogućim epidemiološkim

26.-27. Mart/March 2021.

3. Neustavnost ograničenja slobode kretanja za mlade od 18 i starije od 65 godina u odlukama FbiH

Zabrana kretanja za mlade od 18 i starije od 65 godina bila je predmetom provjere pred Ustavnim sudom BiH.²⁴³ Ustavni sud BiH prvo je utvrdio da BiH nije iskoristila mogućnost derogiranja prava iz Konvencije u skladu s čl. 15, te je zabranu kretanja razmatrao u svjetlu moguće povrede konvencijskih prava.²⁴⁴ S tim u vezi je konstatovano da država ima ne samo pravo, već i obavezu blagovremene reakcije u pravcu zaštite zdravlja ljudi, kroz, između ostalog, uvođenja mjere zabrane kretanja.²⁴⁵ Ispitujući zakonitost vanredne mjere, US BiH je zaključio da je standard u skladu s zakonom zadovoljen, s obzirom da zabrana kretanja svoje utemeljenje pronalazi u Zakonu o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara FbiH.

US BiH utvrdio je da naredbe zabrane slijede legitiman cilj koji je neophodan u demokratskom društvu – prevencija, zaštita i suzbijanje pandemije COVID19²⁴⁶ – ali smatra da je sporno njihovo ograničenje u pogledu proporcionalnog odnosa između opšteg interesa zajednice i prava na slobodu kretanja pojedinca. US BiH je, naime, utvrdio da zabranama kretanja nisu bili obuhvaćeni bilo kakvi izuzeci, niti specifične (zdravstvene) potrebe obuhvaćenih kategorija.²⁴⁷

Dalje, je konstatovao da je potpunom zabranom kretanja, između ostalog, zanemareno pitanje radnog angažmana osoba starijih od 65 godina, te da uopšte nisu razmotrene moguće alternative u pravcu uvođenja blažih mjera.²⁴⁸ Posebno je cijenjena činjenica da vanrednim mjerama nije utvrđen period trajanja, odnosno da je paušalnim navodom u odlukama FbiH – „do daljnjeg“ ostavljen veliki prostor nedopustivoj proizvoljnosti.²⁴⁹ U tom smislu je utvrđeno da puno važenje principa vladavine prava iz čl. I tačka 2 Ustava BiH mora biti osigurano bez obzira na vanredne okolnosti zbog kojih se mjere donose.²⁵⁰ Imajući sve to u vidu konačno je zaključio, da potpuna zabrana ograničenja kretanja za osobe mlade od 18 i starije od 65 godina nije proporcionalna cilju koji se nastojao postići, čime je prekršeno pravo iz čl. 2, Protokola 4 uz Konvenciju. FbiH je reagirala odlukom Federalnog štaba civilne zaštite od 24. aprila 2020. godine kojom je dozvolila kretanje osobama mlađim od 18 i starijim od 65 godina u posebne dane, prema uputama US BiH.

posljedicama neujednačenih rješenja v. <https://www.atvbl.com/vijesti/bih/srpska-se-grcevito-bori-fbih-ukida-policijski-cas-i-karantin-24-4-2020>, pristupljeno 10. marta 2021.

²⁴³ V. Odluku Ustavnog suda BiH AP-1217/20. Dostupno na: <http://www.ustavisud.ba/dokumenti/bs/AP-1217-20-1234093.pdf>, pristupljeno 10. marta 2021.

²⁴⁴ Ibid, t. 38.

²⁴⁵ Ibid, t. 36.

²⁴⁶ Odluka AP-1217/20 (bilj. 114), t. 51.

²⁴⁷ Ibid, t. 57.

²⁴⁸ Ibid, t. 58-59.

²⁴⁹ Ibid, t. 60.

²⁵⁰ Ibid, t. 62.

Zaključak

BiH se suočava sa otvorenom opasnošću koja realno prijeti cijeloj naciji i struktuiranom društvenom životu. Međutim, nije zatražena derogacija u skladu s čl. 15. Konvencije. Propuštanje zakonske obaveze koordiniranja vanrednih mjera dovelo je do neujednačenosti pravnih rješenja na svim nivoima u BiH. Različit zakonski režim zahtijeva razumno opravdanje, što nije vidljivo u odlukama javnih vlasti u BiH. Posljedice su kulminirale u faktičkoj nemogućnosti ulaska državljana BiH na teritoriju BiH korištenjem vazdušnog saobraćaja – podržanog pozivom da se čak ne organizuje ulazak državljana korištenjem drugih vidova transporta. Onemogućeno je slobodno kretanja građana BiH između entiteta u dane vikenda, bez obzira što niti za jedno područje u BiH nije utvrđen poseban epidemiološki status karantina. Pojedini kantoni su uveli neustavne mjere o zabrani napuštanja mjesta prebivališta/boravišta.²⁵¹

Ukupni učinak pokazuje da je vlast u BiH djelovala dezorijentirano što je dovelo do pravne nesigurnosti. Dok pišemo ovaj zaključak Vlada FBiH usvaja nove naredbe i preporuke Kriznog štaba Federalnog ministarstva zdravstva gdje je Vladama kantona naređeno uvođenje restriktivnijih mjera spram procjene epidemiološke situacije. Dakle, restrikcije se i dalje nastavljaju.^{252 253 254}

Neke od naredbi koje su donosile Vlade protivne su imperativu iz čl. I tačka 2. Ustava BiH i principu normativne hijerarhije pravnih propisa iz čl. III tačka 3.b) Ustava BiH. Pored svega navedenog često nije bio ispoštovan ni princip jednakosti pred zakonom iz čl. II tačka 4. Ustava BiH u pogledu ujednačenog uživanja prava i sloboda iz Konvencije na cijeloj teritoriji BiH. Suzbijanje pandemije COVID-19 ne može biti pokriće javnim vlastima u BiH – čak i u vanrednom stanju – da derogira princip vladavine prava i pravne sigurnosti.

²⁵¹ Propuštajući priliku da izvede konkretan zaključak o sveobuhvatnim posljedicama, Ustavni sud BiH je u odluci AP-1217/20, ipak, zapazio da na teritoriji BiH nisu uvedene jedinstvene mjere suprotstavljanja pandemiji COVID19 u kontekstu ograničenja/zabrane prava na kretanje. Odluka Ustavnog suda BiH (bilj. 114), t. 58.

²⁵² <https://www.klix.ba/vijesti/bih/ministar-zdravstva-mandic-za-sada-nema-lockdowna-naredjujemo-kantonima-da-postravaju-mjere/210311090>, pristupljeno 12.marta 2021.

²⁵³ <https://www.klix.ba/vijesti/bih/od-sutra-u-kantonu-sarajevo-nastava-u-osnovnim-i-srednjim-skolama-ide-online/210311079>, pristupljeno 12. marta 2021.

²⁵⁴ <https://www.klix.ba/vijesti/bih/ugostitelji-nakratko-blokirali-cestu-u-centru-sarajeva-protive-se-vikend-lockdownu/210311091>, pristupljeno 12. marta 2021.

Literatura

PRAVNI PROPISI

- [1] Evropska konvencija o ljudskim pravima (The European Convention on Human Rights – formally the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms), usvojena od strane Savjeta Evrope u Rimu 4. novembra 1950. godine, a stupila je na snagu 3. septembra 1953. godine
- [2] Dopuna naredbe koja se odnosi na zabranu kretanja osoba malđih od 18 i starijih od 65 godina dostupno na <http://fbihvlada.gov.ba/file/DOPUNA%20NAREDBE%20BR%2012-40-6-148-34-2-20.pdf>
- [3] Izmjena naredbe 12-40-6-148-143/20 od 24.4.2020, a koja se odnosi na kretanje osoba starijih od 65 i mlađih od 18 godina, dostupno na <http://fbihvlada.gov.ba/file/NAREDBA%20143-1.PDF>
- [4] Informativni online portal – Info Olovka <https://olovka.info/mlinarevic-bosna-i-hercegovina-je-jedina-drzava-na-svijetu-koja-trazi-zabranu-povratka-svojim-gradjanima-u-njihovu-zemlju/>, pristupljeno 08. marta 2021.
- [5] Naredba o otkazivanju održavanja svih javnih skupova u FbiH dostupno na http://fbihvlada.gov.ba/file/08_NAREDBA-broj-12-40-6-148-9.pdf
- [6] Naredba o obustavi linijskog i vanlinijskog prevoza putnika dostupno na http://fbihvlada.gov.ba/file/20_NAREDBA%20-%20broj%2012-40-6-148-25.pdf
- [7] Naredba o zabrani kretanja osobama mlađim od 18 i starijim od 65 godina dostupno na <http://fbihvlada.gov.ba/file/27naredba.pdf>
- [8] Naredba o zabrani kretanja građana na području Federacije BiH od 18.00 do 5.00 sati dostupno na <http://fbihvlada.gov.ba/file/28naredba.pdf>
- [9] Naredba o zabrani kretanja građana na području FbiH od 20:00 do 5:00, te naređuje se obavezno poštivanje epidemiološko-zaštitnih mjera dostupno na <http://fbihvlada.gov.ba/file/Naredba%2036-1.pdf>
- [10] Naredba o prinudnoj izolaciji za svaku osobu koja ne postupi po riješenju nadležnog organa kojom se određuje mjera izolacije dostupno na <http://fbihvlada.gov.ba/file/NAREDBA,%20BROJ%20PROTOKOLA%20%2069.pdf>
- [11] Naredba o ukidanju zabranje kretanja u period od 20:00 do 5:00 dostupno na <http://fbihvlada.gov.ba/file/NAREDBA%20145.pdf>
- [12] Naredba o izmjeni zabrane kretanja osobama starijim od 65 i malđim od 18 godina dostupno na http://fbihvlada.gov.ba/file/3_NAREDBA%20143.pdf
- [13] Naredba o zabrani okupljanja na jednom mjestu za više od 5 osoba, te zabrana kretanja u periodu od 22:00 do 5:00 dostupno na <http://fbihvlada.gov.ba/file/NAREDBA%20155.PDF>
- [14] Naredbe br. 12-40-6-148-69/20 od 30.03.2020. godine, 12-40-6-148-69-1/20 od 17.04.2020. godine i 12-40-6-148-69-2/20 od 29.04.2020. godine, primjenjuju se do 30.05.2020. godine, a odnose se na naredbu o zabrani kretanja građana na području FbiH od 20:00 do 5:00, te naređuje se obavezno poštivanje epidemiološko-zaštitnih mjera, dostupno na <http://fbihvlada.gov.ba/file/NAREDBA%20BR%2012-40-6-148-69-3-20.pdf>
- [15] Odluka o proglašenju stanja nesreće na teritoriji BiH (Službeni glasnik BiH, br. 18/2020)
- [16] Odluka o proglašenju stanja nesreće na području FbiH (Službene novine FbiH, br. 21/20)
- [17] Odluka o proglašenju prestanka stanja nesreće na području FbiH (Službene novine FbiH, br. 34/20)

26.-27. Mart/March 2021.

- [18] Odluka o proglašenju stanja epidemije na području FbiH (Službene novine FbiH, br. 48/20)
- [19] Odluka o proglašenju vanrednog stanja za teritoriju RS (Službeni glasnik RS, br. 31/2020)
- [20] Odluka o ukidanju vanrednog stanja za teritoriju RS (Službeni glasnik RS, br. 48/2020)
- [21] Odluka Vijeća ministara BiH o privremenom zatvaranju svih međunarodnih graničnih prelaza u vazdušnom saobraćaju za promet putnika, Sl. gl. BiH 21/20.
- [22] Odluka Vijeća ministara BiH o izmjenama i dopuni Odluke o privremenom zatvaranju međunarodnih graničnih prelaza u vazdušnom saobraćaju za promet putnika u BiH dostupno na: <http://www.msb.gov.ba/PDF/030420203.pdf>, pristupljeno: 09. marta. 2021.
- [23] Odluka o određivanju graničnih prelaza u BiH, Sl. gl. BiH 39/12 i 101/15.
- [24] Odluka Vijeća ministara BiH o odobravanju privremenog otvaranja međunarodnog graničnog prelaza u vazdušnom saobraćaju za promet putnika – Aerodrom Sarajevo, radi povratka državljana BiH iz Londona. Dostupno na: http://www.msb.gov.ba/PDF/Odluka_let_London.PDF
- [25] Produženi rok primjene – Naredba o zabrani kretanja osobama mlađim od 18 i starijim od 65 godina na području FbiH dostupno na <http://fbihvlada.gov.ba/file/280.pdf>
- [26] Produženi rok primjene II – Naredba o zabrani kretanja osobama mlađim od 18 i starijim od 65 godina na području FbiH dostupno na http://fbihvlada.gov.ba/file/40_Produzeni%20rok%20primjene%20II%20-%20Naredba%20o%20zabrani%20kretanja%20osobama%20mladjim%20od%2018%20i%20starijim%20od%2065%20godina%20na%20podruciju%20FbiH.pdf
- [27] Produženi rok primjene I – Naredba o uvođenju zabrane kretanja građana na području FbiH dostupno na http://fbihvlada.gov.ba/file/16_Produzeni%20rok%20primjene%20I%20-%20Naredba%20o%20uvodjenju%20zabrane%20kretanja%20gradjana%20na%20podrucju%20FbiH.pdf
- [28] Protokol br. 6 Konvencije dostupan na <http://www.ccbh.ba/osnovni-akti/evropska-konvencija/?title=protokol-broj-6>
- [29] Protokol br.7 Konvencije dostupan na <http://www.ccbh.ba/osnovni-akti/evropska-konvencija/?title=protokol-broj-7>
- [30] Ustav BiH, dostupno na <https://www.paragraf.ba/propisi/bih/ustav-bosne-i-hercegovine.html>
- [31] Zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća ("Službene novine Federacije BiH", br. 39/03, 22/06 i 43/10)
- [32] Zakon o vijeću ministara BiH, Sl. gl. BiH 30/03, 42/03, 81/06, 76/07, 81/07, 94/08 i 24/08.
- [33] Zakon o graničnoj kontroli BiH, Sl. gl. BiH 53/09, 54/10 i 47/14

MREŽNI IZVORI

- [1] BHDINFODESK <https://bhdinfodesk.com/2020/04/10/nizozemska-bosanskohercegovačkim-gradanima-kojima-nije-dozvoljen-povratak-u-domovinu-vracen-novac-za-kupljene-karte/>, pristupljeno 08. marta 2021.
- [2] Informativni online portal – Info Olovka <https://olovka.info/mlinarevic-bosna-i-hercegovina-je-jedina-drzava-na-svijetu-koja-trazi-zabranu-povratka-svojim-gradjanima-u-njihovu-zemlju/>, pristupljeno 08. marta 2021.
- [3] KLIX informativni portal
- <https://www.klix.ba/vijesti/bih/bh-drzavljanima-uskracen-placeni-povratak-iz-nizozemske-pitali-smo-zasto/200409155>,
 - <https://www.klix.ba/vijesti/bih/ministar-zdravstva-mandic-za-sada-nema-lockdowna-naredjujemo-kantonima-da-postravaju-mjere/210311090> ,

26.-27. Mart/March 2021.

- [4] N1 Drljević o otvaranju radnji u BiH: Uslužni objekti ne smiju postati rasadnici. http://ba.n1info.com/Vijesti/a430736/Drljevic-o-otvaranju-radnji-u-BiH-Usluzni-objekti-ne-smiju-postati-rasadnici.html?fbclid=IwAR1sah3vpKS2iMH_WVhQNnaAp69t4c6x1b96AT8RdhnN5z5ZLwSyrvTzh_M_
- [5] OSCE/ODIHR: OSCE Human Dimension Commitments and State Responses to the COVID-19 Pandemics, dostupno na: https://www.osce.org/files/f/documents/e/c/457567_0.pdf pristupljeno 07. marta 2021.)
- [6] Predmet: AP 1217/20 Lejla Dragnić i A.B. protiv Naredbe Federalnog štaba Civilne zaštite broj 12-40-6-148-34/ 20, dostupno na: <http://www.ustavnisud.ba/dokumenti/bs/AP-1217-20-1234093.pdf>
- [7] Presuda Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, Shelley protiv Ujedinjenog Kraljevstva od 04. 01. 2008, apl. 23800/06. Dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-84610%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-84610%22]}), pristupljeno: 10. marta 2021.
- [8] Radio Slobodna Evropa
- <https://www.slobodnaevropa.org/a/cvijanovi%C4%87-bi%C4%87e-sazvana-sjednica-vlade-na-kojoj-%C4%87e-biti-progla%C5%A1eno-vanredno-stanje-u-rs/30490869.html>, pristupljeno 07. marta 2021. i
 - <https://www.slobodnaevropa.org/a/progla%C5%A1eno-stanje-prirodne-nesre%C4%87e-u-federaciji-bih/30490794.html>, pristupljeno 07. marta i
 - <https://www.slobodnaevropa.org/a/bh-drzavljeni-holandija-koronavirus/30553017.html>, pristupljeno 10. marta 2021.
- [9] WHO Calls for Urgent, Aggressive Actions to Combat COVID-19, as Cases Soar in South-East Asia Region, dostupno na <https://www.who.int/southeastasia/news/detail/17-03-2020-whocalls-for-urgent-aggressive-actions-to-combat-covid-19-as-cases-soarin-south-east-asia-region>, pristupljeno 07. marta 2021.